

ROLUL ETICII INFORMAȚIONALE ÎN ANIHILAREA CONSECINȚELOR NEGATIVE ALE UTILIZĂRII TEHNOLOGIILOR INFORMAȚIONALE

Valeriu Capcelea, *dr. habilitat în filosofie, conf. univ., secretar științific al Filialei Bălți a AȘM*

The paper brings up an issue of information ethics role in using information technologies of modern society and reflects the views of N. Wiener on principles of solving ethic problems in the field of application of information techniques as well as his contribution to the development of the information ethics. The paper reflects the positions of information ethic theory of Cr. Gorniak-Kocikowska, L. Floridi Rafael Capurro which determine special features of a new ethics of the information society.

Keywords: *ethics, information ethics, information technology, information society.*

În ultimele decenii, suntem martori la o serie de fenomene și procese ce caracterizează evoluția societății umane în ansamblul ei, care indică faptul că ne aflăm într-o perioadă de mutații profunde ce definesc tranziția de la societatea industrială, modernă, la un nou tip de societate, la *societatea post-modernă* (societatea post-industrială, societatea informațională, societatea bazată pe cunoaștere). Această societate a complicat legăturile sociale și relațiile dintre oameni odată cu apariția noilor forme de comunicare, care anterior erau imposibile. Internetul, legătura prin intermediul telefoanelor mobile a făcut ca spațiul Pământului să devină un spațiu informațional global. Treptat Internetul dintr-o tehnologie informațională care facilita accesul la tehnologiile informaționale s-a transformat într-o formă socială a interacțiunilor dintre oameni. Internetul a legat regiunile care anterior erau izolate într-un spațiu informațional unic, care a condus la apariția societății informaționale.

În opinia specialiștilor în domeniu, ar fi o eroare să abordăm societatea informațională numai sub aspectul ei tehnologic și să-l tratăm ca o simplă dezvoltare a tehnologiilor de informare și comunicare. În această ordine de idei, în literatura consacrată acestor probleme, se consideră că o viziune holistică asupra societății informaționale presupune evidențierea unui șir întreg de aspecte noi comportamente ale oamenilor și a grupurilor umane, modificându-le modul de a gândi, de a învăța, de a lucra și a coopera. Prin urmare, societatea informațională se dezvoltă pe baza unei noi culturi a informației; schimburile de date și comunicarea electronică care are loc între oameni și grupuri, atât în plan planetar, cât și în plan local, constituie un factor de dezvoltare individuală și colectivă. Totodată, apar noi posibilități de dezvoltare a democrației, se contribuie la cooperarea inter-cetățenească, la viața asociativă, la exprimarea punctelor de vedere diferite și variate asupra unor subiecte, care devin preocupări cruciale ale societății; are loc facilitarea unor comportamente antisociale cu caracter economic: pirateria, încălcarea drepturilor de autor, fraudă și insecuritatea. Aceste probleme necesită o defensivă puternică și urgentă implicând la nivel global colaborarea tuturor actorilor ce participă în aceste procese pe motiv că se produce accentuarea inegalităților între bogați și săraci, între cei „conectați” și „neconectați” la informație.

La mijlocul sec. al XX-lea, celebrii specialiști în domeniul tehnicii de calcul, matematicianul american Norbert Wiener [a se vedea: 1, 11] și savantul germano-american în domeniul științelor computeriale Joseph Weizenbaum [a se vedea: 12] au atras atenția opiniei publice la problemele de ordin etic care apare în legătură cu utilizarea tehnicii de calcul, subliniind importanța socială a acestor probleme care erau comparate de ei cu problemele utilizării energiei atomice. Inițial în polemicile și discuțiile ce se axau pe această problemă accentul era pus pe responsabilitatea socială a specialiștilor, însă Wiener și Weizenbaum, vorbind despre o posibilă influență a tehnologiilor informaționale asupra existenței umane aveau în vedere ceva mai mult, fenomenele ce afectează societatea în general.

N. Wiener a studiat posibila influență a tehnologiilor informaționale asupra valorilor fundamentale ale omului precum viața, sănătatea, fericirea, capacitățile și cunoștințele lui, libertatea și securitatea, din perspectiva viitorului societății umane. Utilizarea de către N. Wiener a ideilor metafizice și metodelor analitice sunt de o profunzime și o amploare nemaipomenită, care pot fi în mod eficient folosite la caracteristica, analiza și soluționarea problemelor sociale și etice legate de toate tipurile de implementare a tehnologiilor informaționale, inclusiv a tehnicii și rețelelor computeriale, a radioului, televiziunii, mass-media, bibliotecilor etc. Interesele lui Wiener erau legate nu numai de „etica computerială” dar și de abordarea unor probleme ce țin de: „agent-etică”, „internet-etică”, „etica nanotehnologică”, dar și etica jurnalistică, etica bioingineriei etc.

În anul 1996 filosoful american Cristina Gorniak-Kocikowska, în articolul *Revoluția computerială și problemele eticii globale* [a se vedea: 6, 7] a susținut concepția lui N. Wiener despre necesitatea adoptării unor axiome ale eticii informaționale în calitate de etică a societății viitoare și, totodată, a argumentat faptul că etica computerială va evalua în timp și se va transforma într-o etică globală, ce va fi utilizată de toate culturile popoarelor de pe Terra. Conform acestei ipoteze atât teoriile etice regionale, precum utilitarismul european sau sistemul kantian, cât și diversele sisteme etice existente în alte culturi ale popoarelor lumii ce provin din tradițiile și istoria „locală” sunt insuficient aplicate în cadrul eticii. Pe de altă parte, în opinia Cr. Gorniak-Kocikowska, etica informațională, posedă potențialul necesar pentru constituirea eticii globale, care poate fi utilă pentru societatea informațională. Ea consideră că natura revoluției informaționale ne indică asupra faptului că etica mileniului III va avea un caracter global în sens spațial, deoarece etica informațională va cuprinde globul pământesc în totalitate și, totodată, ea va fi adresată întregului ansamblu de acțiuni și relații umane [7, p.179]. C. Gorniak-Kocikowska crede că dacă rețelele computeriale poartă un caracter global, atunci putem vorbi de o etică globală care se află în proces de apariție [7, p.186].

În baza concluziilor Cr. Gorniak-Kocikowska au fost dezvoltate alte teorii fundamentale în acest domeniu în cadrul cărora, un loc deosebit, îl deține teoria informațional-etică a filosofului italian Luciano Floridi [a se vedea: 5]. El a argumentat teza conform căreia etica existentă trebuie să fie extinsă pentru a include ceva mai mult decât oamenii, acțiunile, intențiile sau caracterele lor. Etica informațională obține trăsături caracteristice principiilor utilitarismului și a virtuților care sunt îndreptate spre a fi utilizate în fiecare situație etică concretă. Însă, în opinia lui L. Floridi, pe de o parte, etica informațională se deosebește de alte teorii occidentale tradiționale, dar, totodată, ea nu este îndreptată spre a le schimba, dar, mai ales, spre a le completa cu concepții și viziuni etice capabile să abordeze în profunzime situațiile informațional-etice ce apar în societatea post-modernă, decât teoriile tradiționale [a se vedea: 6]. În opinia lui L. Floridi, termenul „etica informațională” se referă la tot ce există în calitate de obiecte sau procese „informaționale”.

Prin urmare, stabilirea bazelor metafizice și a fundamentelor științifice ale eticii informaționale reprezintă o călăuză în acțiune ce este profundă și eficientă pentru înțelegerea și soluționarea problemelor etice apărute în rezultatul aplicării diverselor tehnologii informaționale tipuri. În opinia filosofului rus Olga Manjueva, chezașia succesului interacțiunilor din cadrul societății contemporane ce este clădită pe utilizarea tehnologiei informaționale, este dictat de normele existenței sociale care își au izvorul în sistemul de valori, care, mai întâi de toate, protejează și conservă moralitatea, valorile general-umane și idealurile sociale. În acest sens, etica informațională trebuie tratată în calitate de ghid al utilizării inofensive a tehnologiei informațional-computeriale și a comportamentului adecvată în sfera informațională [14, p. 291].

După jumătate de secol de la apariția lucrării epocale a lui N. Wiener, problema în cauză a fost abordată în cadrul *Întâlnirii mondiale consacrate Societății informaționale* care a adoptat obligațiunea de a „construi o societate informațională îndreptată spre dezvoltare, orientată spre interesele oamenilor, deschisă pentru toți, în care fiecare va putea să creeze informație și cunoștințe, să aibă acces la el, să se folosească și să facă schimb cu ele, pentru a oferi unor persoane aparte, comunități și popoare posibilități să-și realizeze în mod complet potențialul său, contribuind la dezvoltarea durabilă și la sporirea calității vieții sale în baza scopurilor și principiilor Statutului ONU, respectând integral și sprijinind *Declarația Universală a Drepturilor Omului* [a se vedea: 12].

Însă, răspândirea noilor tehnologii are și o acțiune inversă asupra vieții sociale. În limitele reflecției cu privire la influența noilor tehnologii informaționale Papa de la Roma Benedict al XVI-lea (Joseph Ratzinger) în mai 2008 s-a adresat către comunitatea mondială cu chemarea de a elabora o „infoetică” universală, remarcând faptul că „nu tot ce este din punct de vedere tehnic posibil, poate fi acceptabil din punct de vedere etic” [10]. Pontiful a subliniat faptul, că influența mijloacelor de comunicare asupra vieții omului contemporan, provoacă bisericii întrebări la care este imposibil de răspuns fără a respecta unele principii ale activității în domeniul informației, sistemul căreia a fost numit de el „infoetică”.

Filosoful uruguaian Rafael Capurro, directorul *Centrului Internațional al problemelor eticii informaționale* de la Karlsruhe din Germania remarcă faptul că problemele etice ale sferei tehnologiilor informaționale reprezintă unele dintre cele mai puțin dezvoltate în plan teoretic [a se vedea: 2, 3]. Astăzi cercetările în acest domeniu se efectuează în următoarele direcții – etica computerială, etica informațională, etica informațională globală, etica virtuală, etica în rețea, kyberetica, etica folosirii calculatorului, etica pentru calculator [a se vedea, spre exemplu: 9, 16]. Dezvoltarea fundamentelor teoretice și a principiilor metodologice a analizei problemelor morale în etica informațională are loc în două direcții. Prima dintre ele este legată de tentativa de a aplica ideile și principiile elaborate de etică timp de secole și milenii (utilitarismul, „regula de aur” a moralității, imperativul categoric a lui Im. Kant, consecvențialismului, care este o învățătură ce reiese din aceea că importanța și valoarea acțiunii este determinată de efectele ei) la problemele moralei care apar în societatea informațională. Prin abordarea în cauză problemelor morale legate de tehnologiile informaționale nu li se recunoaște un caracter specific. În acest caz, se insistă asupra faptului necesității răspândirii acelor valori, norme și principii morale cunoscute de secole („legea de aur a moralității”) asupra domeniului interacțiunii între oameni prin intermediul calculatoarelor și a rețelelor.

A doua direcție presupune crearea unui fundament unic, specific al eticii informaționale în care să ia în calcul specificul acțiunii subiectului moralității în timpul lucrului cu calculatorul în mediul virtual. În această ordine de idei, în ultimul timp, apar cercetări care au ca scop crearea unei baze teoretice fundamentale ale eticii informaționale, care ar lua în calcul trăsăturile specifice ale acțiunilor în cadrul mediului virtual al Internetului. În condițiile când comunicarea își pierde orientările etice și evită controlul social apare în rezultat pericolul influenței negative asupra concepției despre lume a omului. Necesitatea de a căuta principii specifice, norme și metode de evaluare a diverselor acțiuni legate de utilizarea tehnicii computeriale este cauzată de acele proprietăți pe care le capătă spațiul informațional la sfârșitul sec. al XX-lea. Actualmente pot fi evidențiate un șir întreg de direcții ale cercetărilor etice în sfera tehnologiilor informaționale precum: etica calculatorului, infoetica, etica virtuală, etica din cadrul rețelelor, ciberetica, etica corporativă etc. Existența acestor diversități de concepții necesită elaborarea unei metodologii adecvate a investigațiilor din acest domeniu. Trebuie să remarcăm faptul, că formarea și dezvoltarea eticii informaționale este legată cu procesele de transformare a eticii tradiționale. Crearea ciber spațiului global și apariția noilor tehnologii informaționale generează apariția multiplelor probleme acute care nu pot fi reglementate prin intermediul legilor juridice și, în această ordine de idei, apare necesitatea rezolvării și reglementării lor prin intermediul moralei, pe motiv că măsurile de ordin administrativ devin din ce în ce mai ineficiente. Totodată, savanții au ajuns la concluzia că crearea unui sistem atotcuprinzător de interdicții, restricții și ordine, ce ar reglementa aceste relații și acțiuni este inutil pe motiv că este imposibil ca să urmărești din punct de vedere practic cum sunt executate aceste măsuri de omul ce acționează în spațiul informațional.

Starea actuală a spațiului informațional global creează la oameni senzația impunității, mai ales, la tânăra generație, care în condițiile realității virtuale are posibilitatea de a acționa de sinistătător și de a se manifesta la scară mondială. Exemple de comportament deviant în spațiul informațional sunt multiple: hackerii și elaborarea de programe de virusi etc. Caracterul anonim al furtului, dar, mai ales, a utilizării cărților de credit în combinație cu lipsa la mulți dintre tineri a unor restricții de ordin moral, ne oferă posibilitatea de a afirma că sfera și numărul unor astfel de crime în procesul de expansiune a spațiului informațional vor crește. O îngrijorare deosebită o reprezintă pasiunea copiilor și tineretului de a utiliza jocurile computeriale care s-au transformat într-o maladie a acestui început de mileniu. Jocurile la calculator creează la oameni iluzii unei vieți pline de evenimente și, în același timp, îi duc într-o parte de la problemele existente. Ele exploatează pasiunea omului față de jocuri și provoacă la ei o boală neobișnuită – pasiunea către jocurile computeriale. În această ordine de idei, societatea și statul trebuie să adopte toate măsurile necesare, inclusiv și cele morale pentru a proteja generația în creștere de influența nocivă a unor astfel de patimi.

O importanță deosebită, în cadrul spațiului informațional o are și protejarea proprietății intelectuale, care se pare că este o problemă ce nu poate fi rezolvată nici din punct de vedere juridic, nici din punct de vedere economic pe motiv că cere cheltuieli economice enorme. În această ordine de idei, savanții consideră că problemele proprietății intelectuale în rețeaua globală trebuie să fie tratată, mai întâi de toate la nivel etic, iar ulterior să fie abordată la nivel juridic, economic etc.

Din această cauză, etica informațională, reprezintă nu numai o sferă a cercetărilor științifice, dar și un domeniu actual de discuții, de adoptare a unor soluții morale și juridice. Utilizarea analizei etice a proceselor ce au loc în sfera tehnologiilor informaționale ne oferă posibilitatea de a evita, în primul rând, consecințele negative în procesul comunicării și de a crea condițiile pentru asigurarea securității informaționale. Pentru aceasta este necesar de a aborda un șir întreg de probleme precum: particularitățile comunicării în rețelele informaționale; principiile morale ale comunicării virtuale (libertatea cuvântului, transparența, toleranța, egalitatea părților, curtoazia etc.); reglementarea și autoreglementarea comunităților din rețea; etica corporativă a comunităților din cadrul Internetului; aspectele etice ale muncii științifice în cadrul Internetului; aspectele morale și juridice ale cibercrimelor și a hackerilor ca activitate profesională criminală; aspectele etice ale reclamei în cadrul Internetului.

Așadar, prin noțiunea de etică informațională se înțelege un complex de studii a diverselor procese legate de răspândirea în masă a comunicațiilor virtuale care au obținut în societate aprecieri și evaluări morale ambigue. Ne raliem opiniei cercetătoarei române Lucia Pană, care consideră că noțiunea de etică informațională poate fi utilizată în calitate de denumire generică pentru ansamblul preocupărilor etice care folosesc tehnici și tehnologii informatice, întrupate, în primul rând, în calculator [9, p.120]. **Bibliografie:**

1. Bynum, T. *Ethical Challenges to Citizens of the Automatic Age: Norbert Wiener on the Information Society*. In: Journal of Information, Communication and Ethics in Society, 2004, 2 (2), pp. 65-74.
2. Capurro, R. *Towards an Ontological Foundation of Information Ethics*. In: Ethics and Information Technology, vol. 8, 2006, nr. 4, pp. 175-186.
3. Capurro, R. *Ethik der Informationsgesellschaft. Ein interkultureller Versuch*. In: Ethics of the Information Society. An intercultural approach, 2006. Pe: <http://www.capurro.de/parrhesia.html>.
4. Capurro, R. *Intercultural Information Ethics*. In: Kenneth E. Himma, Kenneth Einar and Herman Tavani (Eds.): The Handbook of Information and Computer Ethics. Hoboken, New Jersey: Wiley, 2008, pp. 639-665.
5. Floridi L. *Information Ethics: On the Theoretical Foundations of Computer Ethics*. In: Ethics and Information Technology, 1999, 1(1), pp. 37-56.
6. Floridi, L. *Information Ethics: Its Nature and Scope*. In: Computers and Society, 2006, 36 (3), pp. 21-36.
7. Gorniak-Kocikowska, K. *The Computer Revolution and the Problem of Global Ethics*. In: Science and Engineering Ethics, 1996,2 (2). pp. 177-190.
8. Gorniak-Kocikowska, K. *Geography and Computer Ethics: An Eastern European Perspective*. In: Science and Engineering Ethics. 1996, 2 (2), pp. 201-310.
9. Pană, L. *Etica informațională și inteligența morală*. În: Noema, 2006, vol. 5, p. 116-145.
10. Ratzinger, Jh. *Glornata mondiale della comunicazioni sociali . Messaggio del Papa*. Pe: www.settimanalelavora.it/.../LaVita-2008-18.pdf.
11. Wiener, N. *The Human Use of Human Beings. Cybernetics and Society*. London: Free AssocBooks, 1989.
12. Weizenbaum, J *Computer Power and Human Reason: From Judgement to Calculation*. San Francisco: Freeman, 1976.
13. *WSIS. Declaration of Principles*, 2003. Pe: <http://www.itu.int/wsisis/index.html>.
14. Манжуева, О.М. *К вопросу об информационной этике*. В: Известия Томского политехнического ун-та, 2010, № 6, том 316, с. 176-179.
15. Манжуева, О.М. *Информационная этика современного общества*. В: Известия Томского Политехнического ун-та, 2013, № 6, том 323, с. 288-291.
16. Малькова, Е.Ю. *Этические проблемы виртуальной коммуникации*: дисс. на соискание уч. степени кандидата филос. наук. Санкт-Петербург, 2004.